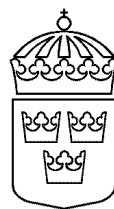

Riksdagens protokoll

2002/03:11

Tisdagen den 5 november

Kl. 14.00 – 15.21

Protokoll
2002/03:11

1 § Justering av protokoll

Justerades protokollen för den 24 och 30 oktober.

2 § Meddelande om frågestund

Talmannen meddelade att vid frågestunden *torsdagen den 7 november kl. 14.00* skulle följande statsråd närvara:

Statsminister Göran Persson, utbildningsminister Thomas Östros, statsrådet Lars-Erik Lövdén, miljöminister Lena Sommestad och statsrådet Berit Andnor.

3 § Meddelande om information från regeringen

Talmannen meddelade att *torsdagen den 7 november kl. 15.00* skulle statsminister Göran Persson lämna information om EU:s toppmöte i Bryssel den 24 och 25 oktober 2002.

4 § Svar på interpellation 2002/03:16 om assisterad befruktning för kvinnor i samkönade relationer

*Svar på
interpellationer*

Anf. 1 Justitieminister THOMAS BODSTRÖM (s):

Herr talman! Martin Andreasson har frågat mig vad jag avser att göra för att bereda frågan om assisterad befruktning för kvinnor som lever i samkönade relationer. Han har även frågat mig vilken tidsgräns jag avser att sätta för när den av riksdagen efterlysta översynen av det rättsliga föräldraskapet vid sådan befruktning ska vara färdig.

Frågan om assisterad befruktning för lesbiska par som registrerat sitt partnerskap eller lever i ett samboförhållande har som bekant övervägts av Kommittén om barn i homosexuella familjer. Som Martin Andreasson påpekar i sin interpellation föreslår kommittén att en rätt till assisterad befruktning för lesbiska par *skall* införas.

En rad remissinstanser avstyrkte emellertid kommitténs förslag om hur det rättsliga föräldraskapet för barnen skulle lösas. Flera remissinstanser var kritiska mot att reglerna skulle motsvara de regler som gäller

för heterosexuella par. Såväl regeringen som riksdagen har därför ansett att andra sätt att lösa föräldraskapsfrågan bör övervägas och att en möjlighet till assisterad befruktning inte bör införas innan slutlig ställning tagits till den frågan.

Föräldraskapsfrågan ligger inom mitt ansvarsområde. Arbetet med den frågan har påbörjats. Tanken är här att en departementspromemoria ska kunna remitteras under nästa år. I promemorian kommer att övervägas alternativ till kommitténs förslag om föräldraskapet i dessa fall.

Frågan om assisterad befruktning ligger inom socialministerns ansvarsområde. Jag har från socialministern inhämtat att frågan om assisterad befruktning för lesbiska kvinnor avses att beredas vidare när frågan om det rättsliga föräldraskapet är löst.

Anf. 2 MARTIN ANDREASSON (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret från justitieministern. Först och främst vill jag säga ett par allmänna ord. När vi talar om assisterad befruktning för kvinnor i samkönade relationer är det viktigt att se att vi talar om människor som finns här och nu. Det handlar inte om abstrakta begrepp och det handlar inte om något som ska hända i framtiden, utan det handlar om vilka lagar som ska gälla för Håkan, Anna, Tommy, Katja eller varför inte Jonas. Det handlar om alla dem som antingen har blivit förälder eller kommit till världen genom assisterad befruktning i en samkönad familj. Men det handlar inte bara om lesbiska, som justitieministern råkade säga, utan även om bisexuella kvinnor.

Det ska också betonas att det är helt i linje med Folkpartiets ståndpunkt att den fortsatta utredningen görs. Redan i Kommittén om barn i homosexuella familjer påpekade vi att det inte fanns ett tillräckligt beslutsunderlag. Det var alltså utmärkt att regeringen i våras anslöt sig till denna bedömning och flaggade för en kompletterande utredning.

Oavsett om man har hunnit bilda sig en uppfattning i själva lagstiftningsfrågan och oavsett vilken den åsikten i så fall är så tror jag att alla kan enas om att riksdagen måste ha fakta på bordet innan ett beslut fattas.

Men det problematiska, och det som föranlett denna interpellation, är att slutdatum för den kompletterande utredningen hela tiden flyttas fram i tiden. Vad justitieministern inte nämner i sitt svar är att regeringen tidigare har gjort utfästelser om att frågan skulle utredas i betydligt snabbare takt.

Den 7 mars 2002 uttalade regeringen i ett pressmeddelande att arbetet med att bereda frågan om regleringen av det rättsliga föräldraskapet skulle inledas omedelbart. I ett TT-citat från den 8 februari samma år – och jag har inte sett citatet dementeras – sade justitieministern att regeringen räknar med att redan under 2002 kunna lägga fram ett förslag. Den tidsplanen är nu bara att lägga åt sidan.

Så sent som i början av oktober i år meddelades det till riksdagens utredningstjänst att någon utredning inte hade påbörjats. Den 24 oktober sade justitieministern i riksdagens frågestund att han inte vågade utlova någon bestämt tidpunkt för när arbetet skulle vara färdigt. Nu, två veckor senare, säger ministern att det förhoppningsvis ska finnas en departementspromemoria från Justitiedepartementet någon gång under 2003. I dag får vi också beskedet att det efter remissbehandlingen av denna departementspromemoria väntar ännu en fortsatt beredning, inom Social-

departementet. När den är färdig kan vi mycket väl vara framme vid 2004.

Låt mig påminna om att riksdagen i våras tillkännagav för regeringen att det rättsliga föräldraskapet måste utredas färdigt så snart som möjligt och att det inte fanns anledning att därefter ytterligare fördröja ett slutligt ställningstagande i inseminationsfrågan.

Är upp till två års fortsatt beredning verkligen att arbeta så snart som möjligt? Mina följdfrågor till statsrådet blir därför: Vad har föranlett justitieministern att ändra tidsplanen jämfört med vad som meddelades i våras? Anser justitieministern att Regeringskansliet har låtit utredningen om rättsligt föräldraskap komma till stånd så snart som möjligt?

Anf. 3 TASSO STAFILIDIS (v):

Herr talman! Jag vill på många sätt instämma i den kritik som Martin Andreasson har framfört här vad gäller det som justitieministern tidigare har lovat på olika håll. Även representanter för regeringspartiet har lovat det här ifrån talarstolen under debatten den 5 juni, när vi beslutade om frågan gällande adoption och partnerskap. Då lovades det från regeringens sida att man innan årsskiftet skulle ha en lösning på frågan.

Jag har förstått att någon utredning fortfarande, i dag, inte har kommit i gång. Om det nu är så att en utredning har kommit i gång, som justitieministern trots allt påpekar i sitt interpellationssvar till Martin Andreasson så är jag nyfiken. Jag vill få reda på vad det är som den här utredningen håller på att se över rent faktiskt. Vilka olika detaljer är det som ses över? Jag har inte heller sett något direktiv för vad utredningen ska ta upp.

En annan sak sägs också i svaret. Justitieministern påpekar att såväl regeringen som riksdagen därför har ansett att andra sätt att lösa föräldraskapsfrågan bör övervägas. Han syftar då på att flera remissinstanser har varit kritiska mot att reglerna skulle motsvara de regler som gäller för heterosexuella par. Min fråga är först och främst: Menar justitieministern att det som håller på att förberedas inom Justitiedepartementet är en särlagstiftning?

Jag vill också påpeka att riksdagen inte alls har gjort en sådan bedömning eller ett sådant uttalande, det vill säga att det skulle vara just därför – att det skulle vara andra former än de nu gällande för heterosexuella par som ska vara gällande – som riksdagen har ansett att frågan behöver utredas vidare.

Anf. 4 BÖRJE VESTLUND (s):

Herr talman! Först och främst vill jag tacka justitieministern för det besked som vi har fått här i dag om att man kommer att redovisa det här under nästa år.

Jag vill också betona den situation som de flesta kvinnor som lever i samkönade relationer befinner sig i, nämligen att det inte är någon komplicerad process att genomföra en insemination på egen hand i dag. Men skillnaden är att de kvinnor som gör det utan att vara assisterade gör det på egen risk. De gör det alltså utan en medicinsk kontroll. Detta gör att den processen inte blir jämställd. Den blir inte jämlik med andra former. Det är en stor orättvisa som lagstiftningen har redovisat.

Prot. 2002/03:11
5 november

*Svar på
interpellationer*

Jag tycker faktiskt att det här är en miss, och i det avseendet vill jag instämma med Martin Andreasson och Tasso Stafilidis. Man har dragit ut på den här processen alldeles för lång tid. Därför är det på sitt sätt glädjande att man vill återkomma under nästa år, men det har tagit för lång tid. Detta var inte vad man sade på Justitiedepartementet när man genomförde adoptionslagen. Därför får vi hoppas att den här utredningen går så fort som möjligt.

Anf. 5 Justitieminister THOMAS BODSTRÖM (s):

Herr talman! Tack för den höga ambitionsnivån. Jag vill understryka att jag också delar den. Det finns inga politiska skillnader mellan våra ställningstaganden i den här frågan. Vi är helt överens. Dessutom är frågan redan politiskt avgjord.

Det finns två saker som avgör den här frågan. Den ena är den juridiskt tekniska frågan som man nu arbetar med. Det är svårt även för mig som är jurist och har arbetat tio år på advokatbyrå att exakt avgöra när saker och ting blir klara eftersom de tjänstemän som är de allra bäst lämpade inte själva kan avgöra det. Så komplicerat kan det vara. Det är inget särskilt för det här lagstiftningsarbetet, utan så är det i alla lagstiftningsarbeten.

Den andra saken gäller arbetsmiljöfrågan. Problemet för tjänstemännen på Justitiedepartementet är inte att de arbetar för långsamt, utan de arbetar tvärtom alldeles för mycket. Jag skulle aldrig drömma om att på något sätt påpeka att de borde arbeta fortare. Problemet är snarare det omvända.

Det som gjorde att jag tidigt i våras trodde att det här skulle kunna ske fortare var att jag bland annat gjorde den bedömningen att det skulle kunna handläggas av andra personer än den person som nu är den bäst lämpade och som för närvarande är föräldraledig. Jag tänker inte på något sätt lägga mig i det. Det vore ytterst olämpligt av mig som chef för Justitiedepartementet att lägga mig i frågan om hur länge en person ska vara föräldraledig. Därför tänker jag inte heller utlova något bestämt svar.

Men jag kan utlova att vi på alla sätt anser det angeläget att den här frågan blir klar så fort som möjligt. När vi säger att arbetet pågår innebär det att diskussioner naturligtvis förs och möten hålls på Justitiedepartementet för att kunna förbereda det här arbetet så att det blir klart så fort som möjligt.

Sammanfattningsvis finns det inga politiska problem i detta. Vi är helt överens. Vi arbetar så fort som möjligt med den här saken. Det är en rent juridiskt teknisk fråga samt en arbetsmiljöfråga som avgör när det här blir klart. Det här är prioriterat. Det finns med i verksamhetsplaneringen. Det kommer med all sannolikhet att komma en promemoria under 2003.

Anf. 6 MARTIN ANDREASSON (fp):

Herr talman! Det vore mig främmande att föreslå en arbetssituation på Justitiedepartementet som går utanpå vad arbetsmiljölagen föreskriver. Det är naturligtvis beklagligt att höra att bedömningen enbart av den anledningen har fått bli en annan när det gäller tidsplanen jämfört med i våras. Här får vi naturligtvis ta justitieministerns besked på allvar.

Det har ju varit olika inlägg i den här interpellationsdebatten. Här vill jag passa på att betona att ingen skugga ska falla över det utredningsarbete som gjordes av Kommittén om barn i homosexuella familjer. Den rättsliga modell som de arbetade fram, och som sedan fick hård kritik bland annat från Folkpartiet och många remissinstanser, var föranledd av att man bara fick lov att ta ställning till frågan om dagens särlagstiftning är rättsligt motiverad. Om så inte var fallet blev det underförstådda svaret att då ska dagens regler för insemination vid heterosexuellt föräldraskap tillämpas på exakt samma sätt. Man hade inte möjlighet att ta ställning till om andra rättsliga modeller kunde övervägas.

Här vill jag också betona att jag tror att det för många ledamöter här i kammaren kan vara väldigt viktigt för det personliga ställningstagandet vilken rättslig modell som regeringen kommer att föreslå när det gäller föräldraskap. Även om frågan på sätt och vis har behandlats i kammaren i våras tror jag att många ledamöter mycket tydligt efterlyser en genomgång för att kunna göra sitt personliga ställningstagande klarare. Här är grundproblemet att reglerna om föräldraskap i föräldrabalken inte anpassades till det faktum att inseminationer inte bara förekommer på klinik i heterosexuella relationer, utan de förekommer även i hemmet. De förekommer även på kvinnor som lever i en relation med andra kvinnor. Det är det som är grundproblemet som måste belysas.

Jag ser fram emot att få ta del av Justitiedepartementets arbete i den här frågan så snart det är möjligt.

Anf. 7 TASSO STAFILIDIS (v):

Herr talman! Till justitieministern vill jag säga att vi självfallet är överens i den här frågan. Det råder ingen tvekan om det. Det som vi har blivit lite upprörda över är att det har dragit ut så mycket på tiden. Jag kan i och för sig ha förståelse för de argument som justitieministern lyfter fram här, men jag tycker ändå att det är lite märkligt att arbetssituationen på Justitiedepartementet ska vara avgörande för hur en fråga fortskrider och hur man fortsätter att bereda frågan eller sätter i gång med detta.

Jag skulle vilja gå vidare på det jag var inne på tidigare och som Martin Andreasson lyfte upp här. Det handlar om vad den här utredningen ska gå ut på. Som jag ser det finns det två olika delar vad gäller övervägandena kring det rättsliga föräldraskapet. Den ena delen handlar om det rättsliga föräldraskap som gäller de inblandade kvinnorna. Men frågan är hur ni i departementet kommer att bereda frågan när spermadonatören är känd, det vill säga när det är en aktiv fader. Det gäller till exempel det aktuella fallet med Jonas Gardell. Det fallet är ju väldigt aktuellt och känt.

Därför är det också viktigt att se vad riksdagen beslutade den 5 juni. Bland annat biföll man ett motionsyrkande från Vänsterpartiet i motion L21 yrkande 8 som faktiskt innebär att departementet också ska se över den delen som handlar om sociala föräldrar utöver de två lesbiska kvinnorna som är aktuella för själva inseminationen. Jag skulle vilja ha svar på hur justitieministern ser på den här frågan i beredningsarbetet.

Anf. 8 Justitieminister THOMAS BODSTRÖM (s):

Herr talman! Det är precis de frågorna som just nu utreds. Jag ser gärna att vi fortsätter att ha ett nära samarbete i de här frågorna. Ni får jättegärna vara med och följa det här arbetet. Jag är tacksam för den förståelse som finns. Vi ska fortsätta att sträva efter det när det gäller det här lagförslaget och alla andra lagförslag.

Den här frågan är vi helt överens om. Jag tycker att det är positivt om vi är flera som är med och arbetar med de tekniska frågorna.

Anf. 9 MARTIN ANDREASSON (fp):

Herr talman! För vissa ledamöter och andra tror jag inte att det bara är en teknisk fråga. Frågan om assisterad befruktning är mycket viktig inte minst för de föräldrar och andra för vilka den är verklighet i den egna familjen. Det handlar faktiskt om vilken juridisk roll man kommer att ha i förhållande till barnet respektive de vuxna man växer upp med.

Frågan om arbetsmiljön på Justitiedepartementet har ju tidigare berörts. Här kan man också passa på att säga att en orsak till att den här kompletterande belysningen behöver göras på departementet är att utredningen hade så ont om tid. Man hade inte praktiska möjligheter att ge den här frågan en lika grundlig belysning som man gjorde när det gällde adoptionsreformen som riksdagen redan har beslutat om.

Man kan här fråga sig ifall det verkligen i alla lägen är helt rimligt att säga att alla utredningsuppdrag måste slutföras i sin helhet under en tvåårsperiod, vilket är den huvudregel som gäller. Man kan mycket väl tänka sig att lägga fram delbetänkanden för att kunna få en allsidig belysning i en helhet.

Jag ber som sagt att få tacka för det svar som har getts och för den förda debatten. Jag ser också fram emot det resultat som så snart som möjligt ska komma från Justitiedepartementet.

Anf. 10 Justitieminister THOMAS BODSTRÖM (s):

Herr talman! Jag skulle avslutningsvis bara vilja meddela att kommittén inte begärde någon ytterligare tid. Då kan vi inte gärna ta initiativ till att ge den ytterligare tid.

Jag kan också hålla med om att det för många utredningsuppdrag visst skulle behövas längre utredningstid. Ofta är kritiken den motsatta, att det tar för lång tid, men visst kan man diskutera detta.

Jag tror att det här har stor betydelse eftersom det, som inledningsvis sades, handlar om människor som lever i dag. Det kommer att ha en oerhört stor betydelse för deras resterande liv att vi kommer fram till rätt slutsats. Vi arbetar på alla sätt för att få det klart så fort som möjligt men också för att det ska bli så perfekt som möjligt för dessa människor.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 11 Justitieminister THOMAS BODSTRÖM (s):

Herr talman! Rolf Gunnarsson har frågat mig om jag avser vidta några åtgärder för att förbättra polissituationen.

Vid ingången av 2002 hade polisorganisationen en ekonomi i balans. Att tidigare underskott kunnat arbetas bort beror bland annat på det tillskott om 600 miljoner kronor som polisen fick på tilläggsbudget under 2001.

Trots dessa satsningar är polisens ekonomiska situation fortsatt bekymmersam på flera håll i landet. Av den anledningen tillförs polisen utökade anslag. I budgetpropositionen för 2003 föreslår regeringen att polisen för 2003 tillförs 100 miljoner kronor utöver det tillskott på 70 miljoner kronor som tidigare aviserats. De prognoser som Rikspolisstyrelsen har lämnat pekar dock på ett resursbehov som är större än så. Det ansträngda utgiftsläget 2003 har emellertid tvingat regeringen att föreslå ett generellt besparingskrav på 0,7 % för samtliga statliga myndigheter inklusive polisen. Trots det ansträngda utgiftsläget föreslår vi att polisen tillförs utökade resurser.

Regeringen föreslog redan i budgetpropositionen för 2002 att polisen dessutom skulle tillföras ytterligare 600 miljoner kronor från och med 2004.

Rolf Gunnarsson hänvisar till larmrapporter om att antalet poliser minskar. Jag vill betona att det inte är så utan att antalet poliser ökar. Bara under det första halvåret i år fick vi nästan 300 fler poliser trots stora pensionsavgångar.

Ökningen behöver fortsätta, och därför föreslår regeringen att 4 000 nya poliser ska utbildas under de kommande fyra åren. Eftersom regeringen inte presenterade några förslag till anslag för 2005 i budgetpropositionen har vi inte tagit ställning till polisens anslag för 2005 och framåt.

Frågan om de nya poliserna och övriga frågor som berör polisens totala resursbehov för 2005 och därefter bereds för närvarande inom Regeringskansliet och kommer att behandlas i den ekonomiska vårpropositionen 2003.

Anf. 12 ROLF GUNNARSSON (m):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Bodström för svaret, men jag måste säga att det är aningen tunt och att det bekymrar mig. Det har lite grann av strutsinriktning. Jag försöker vara positiv, men jag hittar inget positivt i svaret. Som strutsen gräver man ned sig i sanden, och möjligheterna att se klart och tydligt brukar då vara väldigt begränsade. Jag kan försöka anstränga mig, men jag ser ingen ljusning i svaret.

Jag har under de drygt åtta år som jag har varit i riksdagen tagit upp det här 15–20 gånger i interpellationer och motioner. Det har inte hänt särskilt mycket. Vi skulle ha kunnat föra samma debatt 1994 eller 1995 med den enda skillnaden att vi då hade en annan justitieminister.

Det känns som om vi har samma problem i dag som då. Jag har en otäck känsla av att det inte hänt någonting. En sak har visserligen hänt, nämligen att det i debatten åren 1991–1994 berodde på den borgerliga regeringen att det var problem med polisen. Det kan möjligen skilja i det avseendet.

*Svar på
interpellationer*

Det känns som om regeringen gör nästan allt – det menar jag verkligen – för att inte komma till kärnpunkten i den här frågan, nämligen att det måste till mera resurser. Det räcker inte med det som statsrådet var inne på här.

Jag undrar efter att ha hört statsrådets svar om alla andra har fel i sina bedömningar av polisens situation medan regeringen och socialdemokraterna har rätt. Har tidningen Aktuell Säkerhet fel när den i en rubrik skriver: ”Snacka ni, men det blir färre poliser!” Detta sägs efter det att man har gjort en ganska grundlig analys på rätt många sidor. Jag hoppas att statsrådet har läst *Aktuell säkerhet*, som är en noggrann utredning.

Har polisfacket i Stockholm fel? Jag vill hänvisa till dagens nummer av Metro, där det framhålls att polisfacket säger nej till nya poliser i Stockholm. Det är en ganska allvarlig läsning. Har polisfacket fel när det säger att man inte kan ta emot en enda ny polis i Stockholm eftersom det inte finns några pengar?

Har Polisförbundets ordförande fel då han säger att den uppräknings av pengar som finns i budgeten redan är intecknad?

Har ekonomichefen på Rikspolisstyrelsen fel då hon säger att budgetpropositionen ger plus minus noll för polisen?

Jag konstaterar samtidigt att tidningarna i mitt hemlän Dalarna, exempelvis i Hedemora, säger att poliser nu tvingas vara kontorister eftersom man inte har möjlighet att anställa sådana utan kontorsjobbet får utföras av poliser.

För att ge ett annat hemmaexempel slår man i Ludvika larm om att det inte finns några poliser alls och om att man inte klarar dygnetruntbevakningen.

Jag måste fråga statsrådet om han på allvar menar att den verklighet som alla dessa personer ger uttryck för är felaktig. Har de fel, medan statsrådet och budgetansvariga har rätt?

I ett fax som gick ut i går från polisfacket i Stockholm står det: ”Polismyndigheten måste få mer medel för att fler poliser skall kunna anställas, eftersom vi i dag inte har råd med dem vi redan har, ännu mindre om vi blir fler!”

Man skriver också, vilket är ganska allvarligt, att man inte har tid att rehabilitera långtidssjukskrivna poliser. Det är mycket allvarligt om det verkligen är så. Jag hoppas att statsrådet vill ta upp detta i dag och ge ett besked både till polisfacket och till tjänstgörande poliser. Är situationen så dramatisk att man inte har råd att rehabilitera långtidssjukskrivna poliser? Medelåldern är ganska hög. 46 år låter inte så högt, men det är alltså en medelålder. Många 46-åringar med lång yttre tjänst bakom sig begär i dag inre tjänst.

Jag undrar om statsrådet aldrig har funderat över om alla dessa människor från facket och från verkligheten har fel och regeringen och Socialdemokraterna rätt. Om statsrådet kan övertyga mig om detta kommer jag att vara nöjd när jag går härifrån i dag.

Anf. 13 Justitieminister THOMAS BODSTRÖM (s):

Herr talman! Om Rolf Gunnarsson tyckte att mitt svar var dystert och negativt bör han kanske läsa om sin egen interpellation. Den var nämligen det dystraste som jag har läst på länge.

Nej! Andra människor har inte fel. De har rätt i att den ekonomiska situationen är minst sagt bekymmersam. Jag vill därför återigen läsa upp följande mening:

”Trots dessa satsningar är polisens ekonomiska situation fortsatt bekymmersam på flera håll i landet.”

Detta är vi fullt medvetna om, och det är också därför som det här arbetet för närvarande pågår i Regeringskansliet. Det är också så att 4 000 nya poliser ska utbildas under de kommande åren. Självklart kommer det att innebära att ytterligare resurser behöver tillföras.

Detta presenterades i augusti, och det är naturligt att det återkommer i vårens budget, som man just nu bereder. Svaret på frågan är alltså: Nej. De som är bekymrade över polisens ekonomi har inte fel. Jag har samma uppfattning. Det kommer sannolikt framöver att behövas nya pengar. Det är inte någon ny insikt utan precis vad vi själva har angivit i budgetpropositionen.

Jag har efter alla interpellationer som ställts bestämt mig för att inte fortsätta att tala om den plågsamma insikten från den borgerliga regeringstiden 1991–1994. Vi måste någon gång gå vidare, och jag tycker att det är dags att göra det. Om Rolf Gunnarsson har någon annan, motsatt uppfattning kan jag återigen påminna om det, men vi avstår så länge.

Vi är som sagt överens: Det kommer att behövas ytterligare resurser därför att det kommer att utbildas flera personer. Jag vill också i sammanhanget säga att detta sades under hela förra året, och vi har också därefter tillfört ytterligare resurser.

Anf. 14 ROLF GUNNARSSON (m):

Herr talman! Då kan vi börja med att vara eniga om att det är år 2002 nu och att vi kan lägga de omtalade åren bakom oss. Det är ju ett framsteg. Det är inte alltid man kan vara överens om sådana saker, men det gläder mig att vi kan vara det.

Min interpellation var dystert, för det var ju nästan bara citat i den. Det var ingenting som moderaten Rolf Gunnarsson tyckte eller hade hört på stan, och det var inte något som någon gnällig polis eller något gnälligt polisfack hade ringt om. Det var citat från tidningen Aktuell Säkerhet som jag refererade till om händelser ur verkligheten från mitt hemlän Dalarna och andra saker som inträffat på polissidan. Jag visste ju inte då att jag, när jag skulle gå hit i morse, skulle mötas av Metro och dess löpsedlar och även diskussionen i Dagens Nyheter.

En sak glömde statsrådet, och det förstår jag. Det är svårt att hänga med när det är mycket saker att diskutera. Frågan om rehabiliteringen skulle jag vilja ha upp på bordet. Det är en ganska allvarlig sak som polisfackets ordförande säger här, nämligen att situationen är att långtids-sjukskrivna poliser i dag vägras rehabilitering. Om det är så är det ju väldigt dystert, och då blir det en dystert debatt det här, tyvärr. Men kanske statsrådet skulle kunna komma med någon propå till långtidssjukskrivna poliser att det inte är så dystert som det ser ut i Metro och andra tidningar.

Vi vet ju hur läget ser ut i Sverige i stort. Antalet anmälda brott har ökat. 1 214 968 under år 2000 är den senaste siffra jag har sett, för att bolla med siffror. Vi vet att tre av fyra brott aldrig klaras upp. Vi vet att endast futtiga 9 % av bilstölderna klaras upp. Vi vet att endast 8 % av

Prot. 2002/03:11
5 november

Svar på
interpellationer

bostadsinbrotten klaras upp. Vi vet att futtiga 2 % av cykelstölderna klaras upp. Vi vet att det vid ingången av 2002 fanns 1 500 färre poliser än vad som fanns 1995. Vi vet att antalet närpolis har halverats, och någonstans stod det att Näporeformen har havererat. Jag vill inte vara så dyster. Jag försöker se positivt på den biten. Närpolisreformen, som jag ställde upp på till 100 %, var en mycket bra reform, men tyvärr kom reformen samtidigt som vi fick problem med antalet poliser. Vi vet också att antalet grova våldsbrott begångna av 15–17-åringar har fördubblats.

Man kan inte vara så munter när man tar del av de här siffrorna. Som jag sade: Om jag så försöker vara positiv så hittar jag ändå inget positivt i det här.

Men jag måste säga att det i alla fall har hänt saker under åren 1994 och framåt såtillvida att det tonläge som Thomas Bodström har i dag är betydligt gemytligare än det som rädde då i debatten. Statsrådet får väl ta det som ett bra betyg att man inser att någonting måste göras. Jag är inte så säker på att jag fick det svaret när jag hade debatterna mot statsrådets företrädare, men det kan vi också lägga till historien, för det är någonting som har varit.

Som sagt: Vi vet att det är en hög medelålder på de poliser som finns i yttre tjänst i dag, och vi vet att utbildningskapaciteten behöver öka. Jag har skrivit ett brev, kanske lite egoistiskt och hemmalänsmässigt, att det inte skulle vara fel med en polishögskola i Dalarna, och jag har föreslagit Falun–Borlänge, eftersom det finns en högskola där. Jag tror alltså att det måste till en högskola ganska snabbt, och även de tendenserna finns i den budgetproposition som regeringen har lämnat.

Det är som sagt dystert det här, och jag är ledsen att jag låter som en dysterkvist, som jag tror att en före detta kollega till statsrådet sade vid ett besök i Dalarna. Då sade han att alla i Dalarna var dysterkvistar. Jag riskerar att hamna i dysterkvistklassen i dag, men läget är sådant, statsrådet, att jag har svårt att inte hamna i den klassen när man diskuterar polisens situation.

Anf. 15 Justitieminister THOMAS BODSTRÖM (s):

Herr talman! Då kanske jag kan hjälpa Rolf Gunnarsson att bli lite mindre dyster. Vissa av de uppgifter som nämns här är nämligen inte alldeles korrekta. Att det skulle vara 1 500 färre än 1995 är nämligen inte riktigt. Skillnaden består i att man vid den tiden var anställd inom polisen även under den teoretiska utbildningen. Den faktiska skillnaden är alltså betydligt mindre. Men låt oss vara överens om att visst har det minskat, men inte i den takt som Rolf Gunnarsson har uppfattat. Då kanske det blir lite mindre dystert.

Det är också lite mindre dystert att den faktiska brottsligheten, trots att vi har stora problem, trots att det är bekymmersamt och trots att det måste bli bättre inte heller har ökat under en tioårsperiod. Men visst finns det anledning att vara bekymrad över andra saker, och visst är det allvarligt med den brottslighet som drabbar våra medborgare. Och för det enskilda brottsoffret spelar det förstås ingen roll hur många brott som begås.

Jag har diskuterat just rehabilitering med Jan Karlsen, Polisförbundets ordförande, ganska nyligen, för ett par veckor sedan, och det är någonting som vi tar på allra största allvar. När vi nu talar om antalet

poliser blir det nästan en akademisk fråga, om det är många poliser som i verkligheten inte kan tjänstgöra. Det är många äldre poliser som kanske inte orkar med på samma sätt som tidigare. Det får vi acceptera, men det gör att det blir en svår situation runtom i landet, som vi också nämnde inledningsvis.

Men jag vill också passa på att säga att man möter oerhört mycket positiva poliser när man är ute i landet. Man ser dem inte i medierna alltid, och det kanske inte har med polisen att göra utan mer med den mediebevakning som gäller för polisen. Det finns alltså oerhört mycket positiva krafter hos poliser när man besöker dem. Det finns också en uppskattning av att det nu blir fler och fler poliser runtom i landet. Vi ökar alltså, trots svårigheterna med pensionsavgångar och så vidare, med nästan en om dagen. Det upplever jag som mycket positivt.

Sammanfattningsvis: Visst finns det saker som vi har anledning att vara oroliga för och som vi nu måste arbeta på olika sätt för att komma åt, men det finns också mycket positiva saker inom polisen som det finns all anledning att glädjas åt och att ta till sig.

Anf. 16 ROLF GUNNARSSON (m):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för det sista inlägget här.

Visst finns det positiva poliser. Jag har varit ute och så att säga pryat och åkt med alla de polisdistrikt som finns i mitt hemlän och åkt 15–16 timmar för att möta två olika skift, och poliserna ställer ju verkligen upp på det så att jag har haft möjlighet att se in i deras riktiga arbete. Nu är det svårt att säga vad som är ett normalt dygn när man åker med, men jag har också mött massor av positiva poliser, så det är ingen tvekan om att de finns. Men det är också väldigt hårt stressade poliser som jobbar åtta timmar och inte är lediga ens en enda minut, utan det är bara fråga om vilka brott man ska åka på.

Jag har haft ett inbrottsförsök en natt eller tidig morgon, och när man ringer till polisen och de inte har någon polis att skicka kan jag lova statsrådet att man inte är så särskilt stöddig. Då räcker inte 98 kilo, det lovar jag. Man är inte så stöddig när det är 25 kilometer till polisstationen och det dessutom inte finns någon polis att skicka. Jag vet alltså vad det betyder. Jag är glad att jag inte var ensam hemma den kvällen. Det här löste sig utan våld men med muntligt våld om jag får uttrycka mig så. Det är ju inte förbjudet att klara av sådant. Men man är alltså inte så stöddig i glesbygden när det är 25 kilometer till polisen och det dessutom inte finns någon polis att skicka.

Det finns mycket vi kan återkomma till i det här. Jag tror inte att det här är den sista debatten som vi har, utan vi får följa upp den här, och jag får återkomma till statsrådet. Om jag blir lika dyster då ber jag om ursäkt, men jag får väl komma i det tonläge som gäller för just den dagen. Jag tackar statsrådet för debatten.

Överläggningen var härmed avslutad.

Prot. 2002/03:11
5 november

Svar på
interpellationer

6 § Svar på interpellation 2002/03:13 om beslut om strandskydd

Anf. 17 Miljöminister LENA SOMMESTAD (s):

Herr talman! Runar Patriksson har frågat om miljöminister Kjell Larsson avser att dels utreda möjligheten att beslutanderätten om strandskydd samt om skoter- och vandringsleder kan föras över till kommunerna, dels stärka den kommunala beslutanderätten.

Det är numera jag som ska svara på interpellationen.

Skoterkörning regleras i terrängkörningslagen och terrängkörningsförordningen. Enligt terrängkörningsförordningen får kommunerna besluta om skoterleder utom i de områden i fjällområdet som angivits som särskilda regleringsområden enligt terrängkörningslagen. Någon överföring av beslutanderätten i fråga om de särskilda regleringsområdena är för närvarande inte aktuell.

Strandskyddsbestämmelserna i miljöbalken är utformade så att kommunerna redan i dag efter delegation från länsstyrelsen har befogenhet att besluta om dispens från bestämmelserna om det finns särskilda skäl. Även ansvaret för den operativa tillsynen kan överlätas till kommunerna enligt miljöbalkens bestämmelser om tillsyn liksom möjligheten att besluta om undantag från strandskyddsbestämmelserna vid fastighetsbildning enligt fastighetsbildningslagen.

Tillämpningen av strandskyddsbestämmelserna har under de senaste åren aktualiserats och diskuterats i flera olika sammanhang. Det har handlat både om stärkt strandskydd och lättnader i strandskyddsbestämmelserna.

För att få ett närmare underlag i dessa avseenden har regeringen uppdragit åt Naturvårdsverket att genomföra en kartläggning av strandskyddsbestämmelserna. Naturvårdsverket skulle också utreda förutsättningarna för och bedöma konsekvenserna av ett stärkt strandskydd i tätortsnära områden med högt bebyggelsetryck. Vidare skulle Naturvårdsverket utreda förutsättningarna för och bedöma konsekvenserna av vissa lättnader avseende strandskyddsbestämmelserna i glesbygdsområden med lågt bebyggelsetryck i syfte att underlätta regional utveckling såsom turism och friluftsliv.

Uppdraget redovisades för regeringen i april i år. Utredningen är omfattande och det finns ett flertal frågor att ta ställning till. Naturvårdsverkets kartläggning och förslag till åtgärder har skickats på remiss till 128 remissinstanser som utgörs av berörda myndigheter och organisationer. Remisstiden gick ut den 18 oktober men några av remissinstanserna har begärt anstånd med sitt yttrande ännu en tid och kommer att få det. Först efter det att jag tagit del av remissynpunkterna och frågan beretts inom Regeringskansliet är jag beredd att ge närmare besked om vilka förslag det kan komma att leda till.

Jag utgår från att Runar Patriksson har tagit del av vissa av förslagen i Naturvårdsverkets utredning. Jag kan dock redan nu säga att regeringen anser att strandskyddet bör betraktas som en nationell miljöpolitisk fråga och att det i dagsläget knappast är aktuellt att helt överlåta åt kommunerna att besluta i strandskyddsärenden. Vi kan diskutera det vidare i vårt meningsutbyte sedan.

Till sist vill jag säga att även plan- och bygglagen är under utredning. Även här ligger beslutanderätten redan i dag hos kommunerna både när det gäller planer och bygglov. Staten kan genom länsstyrelsen ingripa mot kommunala beslut endast i vissa särskilt angivna fall då viktiga allmänna intressen inte tillgodosetts. Regeringen tillkallade den 27 juni i år en parlamentarisk kommitté med uppdrag att se över plan- och bygglagstiftningen. I uppgiften ingår bland annat att överväga hur beslutsprocessen kan effektiviseras och hur en bättre samordning mellan bestämmelserna i plan- och bygglagen och miljöbalken med flera lagar kan uppnås. Detta är naturligtvis också relevant för strandskyddet. Utgångspunkten för kommitténs arbete ska enligt direktiven vara att kommunernas starka inflytande över den fysiska planeringen ska ligga fast.

Anf. 18 RUNAR PATRIKSSON (fp):

Herr talman! Jag hade riktat interpellationen till fel person, men jag är glad att Lena Sommestad möter mig i den här debatten. Det var en av de första debatter jag tog i riksdagen när jag kom hit för fyra år sedan, just den här frågan. Jag vill vara en glesbygdspolitiker i riksdagen som i motioner och interpellationer försöker leva upp till det som tillväxtorternas boende säger: Ni ska klara er själva. Det är en möjlighet för Glesbygds-Sverige att inte behöva ta emot så mycket av utjämningsmedel. Det är ju egentligen lite irriterande och anses många gånger som ett bidrag som skickas till glesbygden. Vi har möjligheter att göra vissa saker som skulle betyda att vi mycket lättare kunde stå på egna ben.

Det finns ett ord som jag vill inplantera i den nya miljöministerns hjärna, ett ord som jag vill att hon tar med sig från debatten i dag: ovanifrånperspektiv. Ovanifrånperspektivet är nog den svenska glesbygdens största problem, inte minst när det gäller plan- och bygglagens möjligheter. Våra valda ombud i kommunerna som får uppdraget att för Socialdemokraterna eller Folkpartiet sitta i sina byggnadsnämnder är mycket väl pålästa och kunniga politiker inom sitt eget område. Efter 25 år i en kommunstyrelse i glesbygd är jag helt övertygad om att vi klarar av detta.

Restriktioner, ovanifrånperspektiv framför allt i plan- och bygglagen främst beroende på strandskyddsproblematiken har hela tiden legat som en hämsko på många kommuner. Jag satt i bänken och tänkte på alla de platser i Sverige där jag varit och diskuterat de frågorna: Vittangi, Lycksele, Östersundsområdet, Grängesberg, Torsby på Värmlandsnäs, Bengtsfors, Dals-Ed och Åmål. Där har jag varit och pratat med lokalpolitikerna. Hela tiden kommer frågan upp: Hur ska vi försöka klara oss själva? Tänk om vi finge makten över vårt eget strandskydd, över plan- och bygglagen.

Miljöministern svarar mig nu att det är positivt och bra men säger också att frågan kan flyttas till kommunerna om Naturvårdsverket så godkänner. Den kan lämnas till länsstyrelsen och länsstyrelsen kan i vissa fall lämna den vidare, om den så tycker. Hela tiden är det statens förlängda arm som håller fingret på varje politiker när det gäller möjligheterna att besluta om sitt eget område.

Det är en så viktig fråga. Den handlar om att ha makten över sitt eget område, sitt eget ägande, att kunna utveckla det område där man väljs. Valproceduren innebär att man är vald att ta hand om sitt område. Jag

tror att vi ska ta en diskussion om ovanifrånperspektivet, miljöministern. Det är det viktiga i den här frågan. I nästa replik kan vi tala lite mer om det som sker i den utredning som är på gång.

Anf. 19 Miljöminister LENA SOMMESTAD (s):

Herr talman! Runar Patriksson talar om ovanifrånperspektivet. Här är vi inte riktigt eniga. Det finns olika nivåer i vår demokrati. Vissa frågor ligger på nationell nivå, bland annat strandskyddet i miljöbalken. Min och regeringens uppfattning är att det finns frågor som är lämpliga att hantera på nationell nivå. Det har att göra med långsiktigt skydd, en långsiktigt hållbar utveckling där vi alla gemensamt vill ta ett ansvar för många år framåt. Strandskyddet är, menar jag, en sådan nationell miljöpolitisk fråga.

När det gäller plan- och bygglagen vill jag betona att vi faktiskt har kommunalt planmonopol. Regeringens linje är att i högsta möjliga utsträckning verkligen respektera kommunernas planmonopol, i de förvaltningsärenden som når oss. När det gäller strandskyddet har vi en annorlunda situation. Det ligger under miljöbalken och är en skyddslagsstiftning. Här är Runar Patrikssons invändningar mer relevanta när det gäller inskränkningar i kommunernas handlingsfrihet.

Naturvårdsverket har nu tittat på hur kommunerna har skött de strandskyddsärenden man har. 243 kommuner i Sverige har delegation att avgöra dispenser för strandskydd. Det är inte bara en fråga om att man kan utan det är också något som sker i dag i mycket hög utsträckning. Tyvärr är det bara ungefär en tredjedel av de fall Naturvårdsverket har undersökt som kommunerna har handlagt på ett bra sätt. Majoriteten av ärendena har man tyvärr inte handlagt på ett bra sätt. Man har inte tillräckligt noga angett de särskilda skälen för dispens. Man har inte tittat tillräckligt noga på följder för växt- och djurliv, till exempel. Det är en påminnelse om att det kanske inte alltid är så lätt att delegera den typen av frågor, såsom vår lagstiftning och våra ambitioner ser ut i dag när det gäller strandskyddet.

Vi är dock eniga om att det kan behövas en differentiering. Det ger också utredningen uttryck för. Det kan behövas olika typer av regler i olika delar av landet beroende på bebyggelsetryck i olika områden. Det är begripligt att man i delar av landet med många sjöar, långa kuststräckor och liten befolkning undrar om man verkligen behöver ha den restriktivitet som kan krävas i tätortstäta områden. Det är mycket relevant.

När det gäller möjligheten till regional utveckling finns denna aspekt med i uppdraget till Naturvårdsverket. Det är just därför som frågan tas upp.

Men jag tror inte att vi ska överdriva betydelsen av strandskyddet när det gäller möjligheterna till regional utveckling. Vi har många stora frågor som handlar om att behålla människor i glesbygden och skapa utvecklingsmöjligheter där. Att tillmäta strandskyddet betydelsen av att vara ett avgörande hinder för regional utveckling tycker jag nog är att överdriva denna betydelse.

Anf. 20 RUNAR PATRIKSSON (fp):

Herr talman! Jag tycker att diskussionen just nu är ganska fin. Den visar att vi har helt olika åsikter. Jag vet inte var miljöministern är upp-

vuxen, men vi har nog vuxit upp under olika förhållanden. Vi har inte samma tro på människorna. Någon form av ideologi skiljer oss åt. Att vara liberal betyder att man får makten över sitt eget liv – över vad man äger.

Jag vill skicka med den nya miljöministern ett ord som inte är speciellt omtyckt i Glesbygds-Sverige där vi ska försöka klara oss själva. Det är ordet "riksintresse". Under vårt samtal nämnde inte miljöministern ordet någon gång, herr talman. Men jag förstod att det just var ordet "riksintresse" som låg i botten. Det är inte så lätt för oss vid Sergels torg att till Töcksfors i Värmland skicka egen makt över beslutsfattandet eftersom det inte är säkert att de där tänker på riksintresset.

Jag åker ibland runt med båt i Stockholm på något uppdrag för riksdagen och ser hur byggnationerna har gått till, eller så åker jag åt Uppsala-lahället och ser hur man har byggt sjönära och därmed har fastigheter med höga värden. Då tänker jag ofta på de 100 mil som finns runtomkring där jag är kommunpolitiker. Jag tänker på de restriktioner som finns från Naturvårdsverkets och länsstyrelsens sida och som ligger som en tung hand över de valda ombuden i min hemkommun.

Jag skulle vilja skicka med till regeringen och den nya miljöministern följande: Låt Sveriges glesbygd få makten. Låt Sveriges glesbygd bli ett riksintresse även för regeringen och riksdagen.

Anf. 21 Miljöminister LENA SOMMESTAD (s):

Herr talman! Jag tror att vi båda tror på människorna. Det är fantastiskt att vi i Sverige har lyckats fatta ett gemensamt beslut om att värna våra stränder, att värna allemansrätten och allas tillträde till stränderna.

Jag tror inte att det heller alltid är en partiskiljande fråga. Runar Patrikssons partikamrat Harald Nordlund har många gånger på ett fantastiskt sätt försvarat strandskyddet under debatt bland annat med mig och just pekat på hur alldeles för många dispenser getts. Detta gäller inte minst runt tätorterna.

När det gäller min erfarenhet av strandskydd kan jag berätta att jag växte upp med två stengrunder vid stranden. Där hade legat två hus vilka blivit bortflyttade när strandskyddslagen infördes 1952. De hade flyttats upp så att hela det område där vi bodde hade en gemensam strandremsa – inte med 100 m strandskydd men kanske med 50 m.

Här kommer vi in på de kompromisser och tankar som nu ligger i Naturvårdsverkets utredning. Kan vi på olika sätt kompromissa och finna former som både värnar stränderna för allmänheten, som värnar det biologiska livet i strandzonen som också är viktigt och värdefullt, och som samtidigt kan tillmötesgå de intressen som glesbygden har?

Jag tror inte att vi i det här fallet ska ställa glesbygd mot tätorter, utan i stället tillsammans försöka komma fram till en bra lagstiftning. Det viktigaste med den lagstiftning som vi ska ha på strandskyddets område är inte om den ska ligga på kommuner eller länsstyrelser eller på nationell nivå. Det handlar om en tydlighet i regelverket.

Det handlar inte om att ha en lång rad tveksamma dispenser där vissa områden bebyggs väldigt tätt, där andra inte kan bebyggas därför att lokala länsstyrelser eller kommuner har en annan uppfattning eller därför att man i dispensärenden har råkat behandlas på olika sätt. Sådana dis-

Prot. 2002/03:11
5 november

Svar på
interpellationer

penser är inte tillfredsställande, utan vi ska ha en klar och bra lagstiftning.

Men vi ska också värna om grunderna i det generella strandskyddet, och det kommer regeringen att även i fortsättningen verka för.

Anf. 22 RUNAR PATRIKSSON (fp):

Herr talman! Det var ju intressant att vi har våra uppväxter klara. Jag har också bott ganska strandnära. Trots att jag har bott i glesbygden har jag haft Dalslands kanal utanför fönstret. Det är jag glad för.

Vi kan i min hemkommun, där min far var ordförande i byggnadsnämnden i 19 år och min bror är det nu, ta en rundtur och se om de har förstört några stränder.

Ovanifrånperspektivet har alltid varit ett irritationsmoment i svensk glesbygd. Även om vi efter den här debatten kanske kommer varandra närmare tror jag ändå att vi ska tänka på det. Jag gläder mig i alla fall över beskedet att det verkar som om den utredning som nu är på väg efter remisstidens slut kan visa att vi inte behöver ha generella regler, lika för hela landet, utan att man i stället kan ha separata beslut på de olika stäl-lena.

Jag tror att ni i den här regeringen och i en annan regering kan få fram ett regelverk som innebär att man vågar lita på de valda kommunpolitikerna i de svenska kommunerna, att de kan ta detta ansvar och också se riksintresset som en skyldighet och därmed något att ta vara på. Jag är övertygad om att de kan det.

Det behövs inga 150 metrar eller 50 metrar eller 300-metersgränser, utan sunt förnuft. Grannar som blir negativt berörda av byggnadsbeslut kan överklaga osv. Lämna besluten till kommunerna. Låt dem bli ett riksintresse för den svenska glesbygden och för den svenska regeringen. Detta var mina slutord. Tack för debatten.

Anf. 23 Miljöminister LENA SOMMESTAD (s):

Herr talman! Det var fina slutord som antyder att vi kanske kan ha ett bra samarbete framöver.

Jag tror dock att vi ska vara klara över att vi förmodligen kommer att fortsätta att ha olika uppfattningar i den här frågan. Det kommer att vara en kontroversiell fråga. Det är en kontroversiell fråga också i denna kammare. Jag tror att vi alla känner att vi fattar de bästa beslut vi kan. Många miljöpolitiska beslut är av den karaktären att vi på ett bra sätt kan fatta nationella beslut som ger oss alla trygghet och säkerhet i att besluten håller.

Vi har i regeringen många ärenden både vad gäller strandskydd och plan- och bygglagen. De visar många gånger att det inte alltid är så lätt att vara förutseende och kunna se långt fram när man är på den kommunala nivån. Detta har ingenting att göra med bristande respekt för kommunerna eller för kommunernas goda omdöme. Däremot handlar det om att vi ska ha ett bra och säkert regelverk för oss alla att agera inom.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 24 Statsrådet MORGAN JOHANSSON (s):

Herr talman! Anita Brodén har frågat socialministern dels vilka åtgärder han avser vidta för att hjälpa barn som riskerar att bli vittne till eller som redan blivit vittne till våld och övergrepp i hemmet, dels vilka åtgärder han avser vidta för att barn som bevittnat våld och övergrepp ska räknas som brottsoffer. Arbetet i regeringen är så fördelat att det är jag som ska besvara frågorna.

Jag vill börja med att säga att jag självfallet är överens med Anita Brodén om att barn som bevittnar våld i sitt hem måste uppmärksammas så att de får den hjälp, det stöd och det skydd de har rätt till enligt socialtjänstlagen.

Att så inte alltid är fallet i dag är något som uppmärksammas i flera olika sammanhang. Kommittén mot barnmisshandel behandlar i sitt slutbetänkande *Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda* barn som lever i utsatta situationer ur flera olika aspekter. Kommittén lämnar ett antal förslag som syftar till att förbättra arbetet med barn som av olika skäl far illa eller riskerar att fara illa. Regeringen har för avsikt att lämna en proposition som riksdagen kan behandla under våren vilken baseras på kommitténs förslag. Temat för propositionen är ett stärkt skydd för barn i utsatta situationer. Eftersom beredningen av propositionen fortfarande pågår kan jag av förklarliga skäl inte här redogöra för innehållet i detalj.

Vad jag kan nämna är att frågor om anmälningsskyldigheten till socialtjänsten, som i dag är ett stort problem, kommer att behandlas. Också frågor om samverkan mellan berörda verksamheter tas upp.

I samband med kvinnofridsreformen fick Socialstyrelsen ett särskilt uppdrag att bl.a. genomföra fortbildning av personal inom socialtjänst, hälso- och sjukvård och rättsväsende. Frågor om barn har behandlats. Nationella Rådet för Kvinnofrid har också uppmärksammat barn i familjer där det förekommer misshandel, bl.a. genom att ta fram en skrift, som jag här håller upp, med titeln *Se till mig som liten är – när pappa slår mamma*.

Socialtjänstlagen ändrades den 1 juli 2001 så att socialnämnden också skulle verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Regeringen har även gett Socialstyrelsen i uppdrag att bedriva ett utvecklingsarbete till stöd för socialtjänsten i dess arbete med brottsofferfrågor. Bland annat ska barn i våldsutsatta familjer uppmärksammas. Uppdraget ska redovisas i samband med årsredovisningen för år 2004. Socialstyrelsen har tillförts 1,5 miljoner kronor för utförandet av uppdraget.

När det sedan gäller frågan huruvida barn som bevittnar våld ska betraktas som brottsoffer eller inte har jag samrått med justitieministern, som har ansvar för brottsofferfrågorna. Han har i ett frågesvar i mars 2001 redovisat regeringens syn i frågan.

Barn som bevittnar våld i hemmet bör självfallet alltid betraktas som brottsoffer. Det är utan tvekan en mycket traumatisk upplevelse för ett barn att bli vittne till hur mamma eller pappa blir slagen av den andre föräldern eller av någon annan närstående. Känslan av otrygghet och oförmågan att kunna hjälpa den som blir utsatt för våld sätter med all

Svar på
interpellationer

säkerhet djupa spår i de barn som upplevt detta. Det är självklart att de kan behöva professionell hjälp att bearbeta en sådan händelse. Som Anita Brodén nämner i sin interpellation följer emellertid redan i dag av socialtjänstlagen att barn har rätt till stöd, hjälp och skydd i dylika situationer. Det är således inte lagstiftningen det är fel på när det brister i omhändertagandet, utan snarare tillämpningen, vilket är nog så allvarligt. Jag är dock övertygad om att bland annat Socialstyrelsens pågående utvecklingsarbete till stöd för hur socialtjänsten bör arbeta med brottsofferfrågor kommer att leda till konkreta förbättringar på detta område.

Jag kan i detta sammanhang även upplysa om att regeringen inom kort kommer att överlämna en remiss till Lagrådet i vilken bland annat föreslås att besöksförbud ska kunna meddelas i situationer där den utsatta och den som hotar eller slår har gemensam bostad. Syftet med denna bestämmelse är framför allt att öka skyddet för kvinnor som utsätts för våld i nära relationer. Förslaget innebär också att möjligheterna att skydda barn från att behöva bevittna våld i hemmet ökar väsentligt.

Det viktiga i detta sammanhang är att de barn som bevittnar våld i familjen får den hjälp och det stöd som de behöver från samhället, oavsett om de i en strikt bemärkelse är att betrakta som brottsoffer, målsägande eller något annat.

Anf. 25 ANITA BRODÉN (fp):

Herr talman! Det är också premiär för min del i denna talarstol, socialtjänstminister Morgan Johansson. Den erfarenheten delar vi. Jag vill börja med att tacka för svaret på min interpellation om barn som bevittnat våld i nära relationer ska betraktas som vittnen eller brottsoffer. Bakgrunden till min fråga är min upprördhet över att barn som utsätts för detta inte får tillräckligt med stöd och att de ofta känner sig svikna av vuxenvärlden. Jag förstår av svaret från socialtjänstministern att han delar min uppfattning att dessa barn bör uppmärksammas.

Jag vill börja med att citera vad Jonatan och Hanna säger. Först Jonatan. ”I skolan var Jonatan trött och hängig. Han somnade ofta på lektionerna och gick omkring med en ständig oro för att pappa skulle ha gjort någonting hemskt med mamma. Regelbundet besökte han skolsyster för magont och huvudvärk. Hon sa att han skulle ’försöka att ta det lite lugnare’. En gång tog engelskläraren honom avsides och frågade varför han var så trött jämt. Jonatan tog då mod till sig och berättade om pappans misshandel. Hon sa att jag skulle gå och lägga mig tidigare. Sedan pratade vi aldrig mer om det igen.” Det säger Jonatan.

”När Hanna ringde polisen, räckte det med att säga styvpappans förnamn. Adressen kunde de utantill. Men ingen tog Hanna från det hem där våld var vardag. Jag önskar någon hade lyssnat mer på det jag inte sa, säger Hanna” som nu är 23 år gammal.

Jonatan, Hanna och många fler behöver både uppmärksamhet, stöd i lagen och professionell hjälp. Det som borde vara den trygga punkten, hemmet, har blivit brottsplatsen. Den som borde skydda slår. En mängd lagar har instiftats de senaste 150 åren för att stävja våld och övergrepp. Det handlar om allt från förbud mot hustruaga till brottsbalk eller Barnmisshandelskommitténs betänkande. Dessvärre är det inte tillräckligt. Jag ser fram emot den proposition som jag här fick reda på att regeringen kommer att lämna under våren 2003.

I ett flertal avhandlingar och rapporter, bland annat av Weinehall, Arnell och Ekblom, väcks den rättspolitiskt viktiga frågan huruvida barn som bevittnat våld är vittnen eller brottsoffer. I Barnmisshandelskommitténs betänkande, som kommer att vara underlag för regeringens proposition, aktualiseras också den här frågan. Man konstaterar i det betänkandet att våld inte enbart är fysiskt våld utan att våld och misshandel är också psykiskt våld. Där ger man exempel på barnmisshandel som är psykiskt betingad. Det kan vara när barn tvingas bevittna, se eller höra, våld i sin närmiljö.

Ändå säger utredningen nej till att definitionen skulle bli giltig i straffrätten. Det är den märkliga slutsatsen. Man har följande motiv: Våldet äger rum i hemmet. Risken för upptäckt är liten. Det är tveksamt om kriminalisering har någon avskräckande effekt. Visserligen föreslår man en straffskärpning, men det är sett ur vuxenperspektiv. Det är mer förnedrande för en vuxen att vara utsatt för våld, ett övergrepp, om ens barn har varit åsyna vittne.

Barnet blir alltså straffrättsligt övergivet. Barnet får inte en egen upprättelse. För att ge barnet upprättelsen krävs en straffrättslig bestämmelse om att brottet också har riktats direkt mot barnet.

Min stora fråga är: Hur ser socialtjänstministern på detta?

Anf. 26 Statsrådet MORGAN JOHANSSON (s):

Herr talman! Som redan framgår klart har vi en i stor utsträckning gemensam syn på det grundläggande i diskussionen, nämligen att det är en mänsklig rättighet att ha en trygg uppväxt. Barn har rätt till en trygg uppväxt. Vi har ibland en diskussion om familjen kan lösa alla problem för barnen. Oftast är familjen en del av lösningen. Men ibland kan familjen var en del av problemet och inte en del av lösningen.

Min ingång är att i sådana situationer där familjen är svag eller där familjen är en del av problemet måste samhället vara starkt. Det måste finnas en stark socialtjänst och vuxna runtomkring. Det kan vara vuxna från kommunen, ideella krafter eller andra som kan fånga upp de barn som annars riskerar att fara illa. Det är grundtemat. Vi talar om det starka samhället. Jag tror att vi har ungefär samma ideologiska grundsyn i det fallet Anita Brodén och jag.

Jag har redovisat vad vi har gjort hittills. Vi har lämnat ett uppdrag till Socialstyrelsen. Vi har anslagit 1,5 miljon kronor för att man ska titta särskilt på brottsofferfrågorna. Det ska redovisas år 2004. Vi aviserar propositionen om det förstärkta skyddet för barn i utsatta situationer. Det grundar sig på Barnmisshandelskommitténs förslag och också på LVU-utredningen.

När jag går igenom och ser förslagen kan jag säga att vi kommer att kunna lämna en bra proposition. Men jag är inte säker på att det är tillräckligt. Jag tror tvärtom att vi under mandatperioden måste ta ytterligare initiativ för att se över hur hela socialtjänsten fungerar och hur vården av barn och unga som far illa fungerar. Det har inte gjorts under de drygt 20 år som socialtjänstlagen har funnits.

Jag anser därför att det krävs en nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården. Jag hoppas att vi under den här mandatperioden ska kunna utforma en sådan som tar ett helhetsgrepp över hur socialtjänsten egentligen fungerar när det gäller barn som far illa.

När det gäller frågan om huruvida barn betraktas som brottsoffer hänvisar jag i mitt interpellationssvar till justitieministerns frågesvar från förra året. Han säger där mycket tydligt att det faktiskt kan vara så att barn i vissa situationer kan betraktas som brottsoffer. Samtidigt vill jag säga att rättsläget är oklart. När det gäller skadestånd har man i huvudsak inriktat sig på den som blir utsatt för våldet. Men det finns också rättsfall där de som har bevittnat våldet har kunnat betraktas som brottsoffer.

Jag kan inte bestämma hur domstolar ska tolka lagstiftningen. Jag nöjer mig med att konstatera att det kanske finns möjlighet att flytta fram positionerna när det gäller hur man bedömer vem som är brottsoffer. Min slutsats blir att det i detta läge inte är fel på lagstiftningen utan kanske på prövningen av lagstiftningen och tillämpningen av den, åtminstone när det gäller socialtjänstlagen. Jag bedömer det nu som att socialtjänstlagen inte behöver ändras. Rent rättsligt borde barnen i dessa situationer kunna bedömas som brottsoffer. Det är domstolarnas sak att pröva den lagstiftning som vi nu har.

Anf. 27 ANITA BRODÉN (fp):

Herr talman! Det råder nog ingen tvekan om att både jag och statsrådet är angelägna om att dessa utsatta barn ska erbjudas allt stöd. Jag anser att Socialstyrelsens uppdrag att stödja socialtjänsten är bra. Remissförslaget till Lagrådet om besöksförbud är också bra. Även om det i första hand är sett ur ett vuxenperspektiv innebär det givetvis också att barnen åtnjuter ett ökat skydd.

Jag är däremot fortfarande övertygad om att en lagändring behövs för att erbjuda det yttersta stödet. Risker blir annars att man inte får alla verktyg som behövs. En ändring i brottsbalken är nödvändig.

Gudrun Norborg, jurist på Brottsoffermyndigheten i Umeå, menar att det krävs en ändring i lagen för att bättre skydda barnen. Det ska vara ett brott att utsätta barn för att vara vittne till våld, skriver hon. Brottsoffermyndigheten skriver i sitt remissvar på Barnmisshandelskommitténs betänkande för det första att definitionen av barnmisshandel tydligt måste förankras i straffrätten. För det andra skriver man att anmälningssplikten inte fungerar. Den behöver utökas till att gälla även barn i behov av stöd. Jag blev glad när jag hörde att statsrådet hade uppmärksammat att anmälningsskyldigheten inte var tillräcklig.

Brottsoffermyndigheten säger också att barnets rätt till skydd behöver väga tyngre än familjens integritet. Barn som har bevittnat våld inom familjen är brottsoffer. Det innebär en straffrättslig bestämmelse att det är ett brott riktat mot barnet. Om man juridiskt sett är brottsoffer har man rätt till målsägarbiträde. Man har också rätt till skadestånd. En särskild kriminalisering kan också vara ett redskap att skydda barnet när det kommer till en fråga om vårdnad och umgänge. Det beaktas då i vårdnadsålet och ger barnet ökat stöd.

Min förhoppning är att dessa synpunkter ska vävas in i propositionen.

Anf. 28 Statsrådet MORGAN JOHANSSON (s):

Herr talman! Propositionen är under beredning. Det är klart att vi tar in alla synpunkter och väger samman dem. Jag ska inte springa beredningen i förväg, men jag tror att vi är överens om att vi måste flytta fram positionerna i den riktning som de två utredningarna anger. Det finns två

utredningar till grund för detta, en utredning om lagen om vård av unga och en utredning kring barnmisshandel.

Behöver man ändra lagen eller är det bara tillämpningen av lagen som behöver ändras? Jag tror att i den lag jag har ansvaret för, socialtjänstlagen, är skrivningarna så pass tydliga att det är fråga om tillämpningen.

När det gäller brottsbalken, som ju ligger på justitieministerns bord, är jag inte heller säker på att man behöver ändra någonting. Det kan mycket väl bara vara fråga om rättstillämpningen. Som statsråd kan jag inte gå för nära in på domstolarna. Men jag känner till fall där närstående fått kränkningssersättning när de har bevittnat våld. Sådana rättsfall finns.

Om vi går tillbaka till frågan om det förstärkta skyddet och en nationell handlingsplan tror jag, som jag sade i mitt första inlägg, att vi behöver se hur socialtjänsten fungerar över landet. Har socialtjänsten tillfredsställande klarat av att ta hand om de signaler som de får om barn som far illa? Har det kanske blivit försämringar under 90-talet eftersom kommunerna fått skära ned så mycket? Behöver vi göra ytterligare insatser från statligt håll för att lyfta socialtjänsten i detta avseende?

Jag tror att denna mandatperiod borde kunna utgöra ett avstamp på detta område för socialtjänstens verksamhet i kommunerna. Vi politiker har pratat mycket om vården, skolan och omsorgen, men dessvärre tror jag att vi på senare tid inte har talat så mycket om socialtjänsten. Vi har inte talat så mycket om dem som är allra mest utsatta; missbrukare och hemlösa men också barn som växer upp i familjer där de inte får det mest grundläggande som tryggheten i att inte behöva vara rädd för att gå hem från skolan.

Anf. 29 ANITA BRODÉN (fp):

Herr talman! Det är positivt att höra att regeringen gett Socialstyrelsen i uppdrag att bedriva utvecklingsarbete. Det är också positivt att höra om remissförslaget till Lagrådet och att en proposition är på gång.

Jag delar statsrådets uppfattning att anmälningsplikten inte fungerar och att den måste utvidgas och skärpas. Det gläder mig också att höra statsrådet säga att barn som sett våld är brottsoffer.

Jag anser dock fortfarande efter denna interpellationsdebatt att det behövs en lagändring i brottsbalken för att ge offren det samhällsskydd och de rättigheter de behöver. Det handlar om målsägarbiträde, om rätt till skadestånd och kränkningssersättning, precis det som statsrådet nämnde. Det handlar med andra ord om upprättelse. Detta kan ske endast genom en lagändring. Med nuvarande forskning som grund borde barn som bevittnat våld kunna uppfattas som brottsoffer även i ren juridisk bemärkelse.

Min förhoppning är att statsrådet beaktar dessa synpunkter när ärendet på nytt blir föremål för behandling. Jag vill tacka för denna interpellationsdebatt.

Anf. 30 Statsrådet MORGAN JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag vill också tacka för debatten. Den medverkar till att frågorna kommer upp ordentligt på dagordningen i Sverige. Vi drar lasset åt samma håll. Socialpolitiken hamnar i centrum.

Prot. 2002/03:11
5 november

Svar på
interpellationer

Angående anmälningsskyldigheten kan vi lätta på förlåten som vi gör i interpellationssvaret. Där anser vi att något måste göras. Anmälningsskyldigheten till socialtjänsten måste förstärkas. Det är ett av de förslag, som det ser ut nu i alla fall, som vi kommer att kunna gå fram med.

När det gäller frågan om ändringar i brottsbalken är det inte jag som hanterar denna lagstiftning. Det kanske vore en möjlighet för Anita Brodén att gå vidare och plåga justitieministern med frågan för att få upp även den diskussionen på bordet.

I det jag hanterar, socialtjänsten och socialtjänstlagen, ser jag inget behov av lagändring nu. Jag ser det i huvudsak som ett problem med tillämpningen. Detta är i sin tur ofta ett problem med resurser. Det ska vi inte glömma bort. Vi hamnar ofta i en diskussion om huruvida kommunerna har resurser och om hur de prioriterar verksamheten. Men om vi uppmärksammar problemet och för upp diskussionen kan vi nog se fram emot att landets kommuner bidrar till att prioritera upp socialtjänsten för att värna de allra svagaste i vårt samhälle, nämligen de barn som växer upp i familjer där det förekommer våld.

Jag vill återigen tacka för denna debatt.

Överläggningen var härmed avslutad.

8 § Anmälan om inkomna faktrapomemorior om förslag från Europeiska kommissionen

Talmannen anmälde att följande faktrapomemorior om förslag från Europeiska kommissionen inkommit och överlämnats till utskott:

2002/03:FPM15 Kimberley-processens certifieringssystem för den internationella handeln med rådiamanter *KOM(2002)455* till utrikesutskottet

2002/03:FPM16 Kommissionens förslag till direktiv om uppköpserbjudanden *KOM(2002)534* till lagutskottet

2002/03:FPM18 Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om patenterbarhet hos datorrelaterade uppfinningar *KOM(2002)92* till lagutskottet

9 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades

Propositioner

2002/03:12 till bostadsutskottet

2002/03:14 till socialförsäkringsutskottet

Skrivelse

2002/03:13 till skatteutskottet

Redogörelse

2002/03:JO1 till konstitutionsutskottet

10 § Bordläggning

Anmälades och bordlades

Proposition

2002/03:16 Avtal mellan Sverige och Norge om beskattningen vid byg-
gande, underhåll och drift av den nya Svinesundsförbindelsen

Motioner

med anledning av prop. 2002/03:2 Vissa socialförsäkringsfrågor m.m.

2002/03:Sf1 av Sten Tolgfors m.fl. (m)

2002/03:Sf2 av Ulla Hoffmann och Kalle Larsson (v)

med anledning av förs. 2002/03:RR3 Riksdagens revisorers förslag angå-
ende statens styrning av skolan

2002/03:Ub1 av Gunilla Carlsson i Tyresö m.fl. (m)

2002/03:Ub2 av Ulf Nilsson m.fl. (fp)

2002/03:Ub3 av Inger Davidson m.fl. (kd)

11 § Anmälan om interpellationer

Anmälades att följande interpellationer framställdes

den 31 oktober

2002/03:20 av *Per Bill* (m) till näringsminister Leif Pagrotsky

Kollektiv bestraffning av självförsörjande studenter

den 4 november

2002/03:21 av *Ana Maria Narti* (fp) till utbildningsminister Thomas
Östros

En öppen arbetsmarknad för utländska akademiker

2002/03:22 av *Anne-Marie Ekström* (fp) till statsrådet Jan O Karlsson

Barns situation i asylsökande familjer

2002/03:23 av *Carl B Hamilton* (fp) till statsminister Göran Persson

Direktiven till utredning om partibidrag

Interpellation 20 redovisas i bilaga som fogats till riksdagens snabb-
protokoll tisdagen den 5 november.

Interpellationerna 21–23 redovisas i bilaga som fogats till riksdagens
snabbprotokoll tisdagen den 12 november.

12 § Anmälan om frågor för skriftliga svar

Anmäldes att följande frågor för skriftliga svar framställdes

den 31 oktober

2002/03:72 av *Johnny Gylling* (kd) till statsrådet Ulrica Messing
Dokumentation av bredbandsledningar

2002/03:73 av *Susanne Eberstein* (s) till statsrådet Mona Sahlin
Partisymbol på valsedlarna

den 1 november

2002/03:74 av *Marietta de Pourbaix-Lundin* (m) till utrikesminister
Anna Lindh

Diplomatiskt ID-kort till Taiwans representant i Sverige

2002/03:75 av *Maud Olofsson* (c) till miljöminister Lena Sommestad
Strandskyddsbestämmelserna

den 4 november

2002/03:76 av *Rolf Gunnarsson* (m) till jordbruksminister Ann-Christin
Nykvist

Situationen för landets bönder

Frågorna 72–75 redovisas i bilaga som fogats till riksdagens snabb-
protokoll tisdagen den 5 november.

Fråga 76 redovisas i bilaga som fogats till riksdagens snabbprotokoll
tisdagen den 12 november.

13 § Anmälan om skriftliga svar på frågor

Anmäldes att skriftliga svar på följande frågor inkommit

den 30 oktober

2002/03:53 av *Carl-Axel Johansson* (m) till jordbruksminister Ann-
Christin Nykvist

Fiskestoppet av torsk

2002/03:54 av *Carl-Axel Johansson* (m) till finansminister Bosse Ring-
holm

Reklamskatten

2002/03:59 av *Maria Wetterstrand* (mp) till jordbruksminister Ann-
Christin Nykvist

Ekologiska nöt- och lammprodukter

2002/03:60 av *Maria Wetterstrand* (mp) till jordbruksminister Ann-
Christin Nykvist

Eldressyr av hund

den 31 oktober

Prot. 2002/03:11
5 november

2002/03:51 av *Börje Vestlund* (s) till justitieminister Thomas Bodström
Trossamfund bör kunna registrera partnerskap

2002/03:52 av *Börje Vestlund* (s) till justitieminister Thomas Bodström
Partnerskapslagens anknytningskrav bör kompletteras

den 1 november

2002/03:55 av *Börje Vestlund* (s) till utrikesminister Anna Lindh
Utlandsmyndigheter bör kunna registrera partnerskap

den 4 november

2002/03:56 av *Kerstin-Maria Stalin* (mp) till utrikesminister Anna Lindh
Mänskliga rättigheter i Iran

Svaren 55 och 56 redovisas i bilaga som fogats till riksdagens snabbprotokoll tisdagen den 12 november.

Övriga svar redovisas i bilaga som fogats till riksdagens snabbprotokoll tisdagen den 5 november.

14 § Kammarén åtskildes kl. 15.21.

Förhandlingarna leddes av talmannen.

Vid protokollet

PER PERSSON

/Monica Gustafson

Innehållsförteckning

1 § Justering av protokoll	1
2 § Meddelande om frågestund	1
3 § Meddelande om information från regeringen.....	1
4 § Svar på interpellation 2002/03:16 om assisterad befruktnings för kvinnor i samkönade relationer	1
Anf. 1 Justitieminister THOMAS BODSTRÖM (s)	1
Anf. 2 MARTIN ANDREASSON (fp)	2
Anf. 3 TASSO STAFILIDIS (v)	3
Anf. 4 BÖRJE VESTLUND (s)	3
Anf. 5 Justitieminister THOMAS BODSTRÖM (s)	4
Anf. 6 MARTIN ANDREASSON (fp)	4
Anf. 7 TASSO STAFILIDIS (v)	5
Anf. 8 Justitieminister THOMAS BODSTRÖM (s)	6
Anf. 9 MARTIN ANDREASSON (fp)	6
Anf. 10 Justitieminister THOMAS BODSTRÖM (s)	6
5 § Svar på interpellation 2002/03:18 om polisens situation	7
Anf. 11 Justitieminister THOMAS BODSTRÖM (s)	7
Anf. 12 ROLF GUNNARSSON (m)	7
Anf. 13 Justitieminister THOMAS BODSTRÖM (s)	8
Anf. 14 ROLF GUNNARSSON (m)	9
Anf. 15 Justitieminister THOMAS BODSTRÖM (s)	10
Anf. 16 ROLF GUNNARSSON (m)	11
6 § Svar på interpellation 2002/03:13 om beslut om strandskydd	12
Anf. 17 Miljöminister LENA SOMMESTAD (s)	12
Anf. 18 RUNAR PATRIKSSON (fp)	13
Anf. 19 Miljöminister LENA SOMMESTAD (s)	14
Anf. 20 RUNAR PATRIKSSON (fp)	14
Anf. 21 Miljöminister LENA SOMMESTAD (s)	15
Anf. 22 RUNAR PATRIKSSON (fp)	16
Anf. 23 Miljöminister LENA SOMMESTAD (s)	16
7 § Svar på interpellation 2002/03:10 om barn som brottsoffer	17
Anf. 24 Statsrådet MORGAN JOHANSSON (s)	17
Anf. 25 ANITA BRODÉN (fp)	18
Anf. 26 Statsrådet MORGAN JOHANSSON (s)	19
Anf. 27 ANITA BRODÉN (fp)	20
Anf. 28 Statsrådet MORGAN JOHANSSON (s)	20
Anf. 29 ANITA BRODÉN (fp)	21
Anf. 30 Statsrådet MORGAN JOHANSSON (s)	21
8 § Anmälan om inkomna faktapromemorior om förslag från Europeiska kommissionen	22
9 § Hänvisning av ärenden till utskott	22
10 § Bordläggning	23
11 § Anmälan om interpellationer	23

12 § Anmälan om frågor för skriftliga svar.....	24	Prot. 2002/03:11
13 § Anmälan om skriftliga svar på frågor.....	24	5 november
14 § Kammaren åtskildes kl. 15.21.....	25	